

OT SO'Z TURKUMINING QADIMGI VA HOZIRGI RUS TILIDA
QIYOSLANISHI

Djorabaeva Asel Erkin qizi

Navoiy Davlat Universiteti

Tillar fakulteti

Qozoq tili adabiyot yonalishi

2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar : Berdimuratova Lazzat Duysenovna

filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Maqolada ot so'z turkumining qadimgi va hozirgi rus tilidagi o'zgarishlari, grammatik tuzilishidagi farqlari, morfologik o'ziga xosligi va yana bir qancha jihatlari qiyoslangan holatda yoritildi.

Kalit so'zlar: Diaxronik , qadimgi rus tili, jins, sinxronik, hozirgi rus tili, morfologik xususiyatlar, raqam, holat, somatizm, turlanish.

Kirish:

Har qanday tilda bo'lgani kabi, rus tilida ham otlar nutqning mustaqil qismi sifatida asosiy o'rinlardan birini egallaydi, shuning uchun qadimgi rus tilidagi otlarning morfologik xususiyatlarini sinxron va diaxronik o'rganish orqali siz bilishingiz mumkin. Qadimgi rus tilidagi holatlar, jinslar va raqamlarning grammatik toifalari tizimini qayta qurish sabablari va rivojlanish naqshlari, qadim zamonlardan hozirgi kungacha ushbu sohada qanday o'zgarishlar sodir bo'lganligini ko'rib chiqamiz. Tadqiqotimizning maqsadi - nazariy va amaliy tajribaga asoslangan eski rus tilidagi otlarning jinsi, holatlar sonini morfologik xususiyatlar nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin: ko'p hollarda eski rus tilidagi otlarning jinsi zamonaviy rus tilining jinsi bilan mos keladi. 13-asrgacha qadimgi rus tiliga xos bo'lgan qo'sh son hozirgi rus tilida

grammatik ma'nosini yo'qotdi. Qadimgi rus tilining ish tizimi zamonaviyga qaraganda ancha murakkab va kengroq boladi.

Tadqiqot materiali Velikiy Novgorodda olib borilgan qazishmalar paytida topilgan 11-14-asrlardagi qadimgi rus davridagi qayin po'stlog'ining harflari edi. Shuningdek, V.V. Vinogradov grammatik jins kategoriyasini otlarning eng xarakterli morfologik kategoriyasi sifatida tan oldi. Otlar hozirgi rus tilida ham, qadimgi rus tilida ham nutqning eng muhim qismi, shuningdek obyektivlik ma'nosiga ega bo'lib, ularning asosiy grammatik kategoriyalari jins, son va shakli(род, число, падеж)dir. Ma'lumki, zamonaviy rus tilida barcha otlar asl ko'rinishida va umumiy jins so'zlari bundan mustasno, uchta grammatik jins(род)dan biriga tegishli: erkak, ayol va betaraf(мужской, женский, средний) .Ushbu tadqiqotning ilmiy-uslubiy asosi Meye. Yu.S., Zaliznyak A.A., Vinogradov V.V., Kuskova V.V. va boshqalarning ishlari boladi.

Aksariyat hollarda qadimgi rus tilidagi otlarning jinsi zamonaviy rus tilidagi jinsga to'g'ri keladi. Ammo, qadimgi rus tilidagi ba'zi otlar jinsda o'zgarishlarga duch keladi. Bundan tashqari, qadimgi rus tilidagi otlarning kichik bir qismi erkak otlari sifatida tasniflangan bo'lsa, zamonaviy rus tilida ular ayol otlari sifatida tasniflangan. Bundan shunday xulosaga kelish mumkinki, otlarning jins kategoriyasi diaxronik nuqtai nazardan o'zgarmagan. Ot turlanishi(склонение) ning avvalgi tizimini yo'q qilish darhol sodir bo'lmadi. U uzoq va ko'p bosqichli jarayon edi. Yozma yodgorliklarda nisbatan, u 11- asrda boshlangan va bir necha asrlar davom etgandi.

Qadimgi rus tilidagi otlar soni toifasi

Qadimgi rus tilida raqam(число) uchta toifada ifodalangan: birlik, ikkilik, ko'plik(единственный, двойственный, множественный) va ular otlarning butun tarkibini qamrab olgan. Birlik son ot bitta obyekt, ikkilik - ikkita obyekt yoki juftlashgan obyektlarni, ko'plik ko'proq obyektlarni ko'rsatgan hollarda ishlatilgan. Keling taqqoslaylik:

Современный русский

Род

Ед.ч. и.п.

Мн.ч. и.п.

	Муж. род	дом, врач	дома, врачи
	Жен. род	нога, мать	ноги, матери
Род	ухо, село	уши, сёла	
	Древний русский язык		
Род	Ед.ч. и.п.	Дв.ч. и.п.	Мн.ч. и.п.
Муж.род	домъ,бокъ	дома, бока	домы, боца
	Жен. род	нога, матери	ноги, матери
	Сред. Род.	оухо, село	оуши, селъ
			оушеса, села

Qadimgi rus tilida 13 asrgacha mavjud bo'lgan qo'sh son hozirgi rus tilida grammatik ma'nosini yo'qotdi. Ikkilik raqami tabiiy ravishda juft bo'lib keladigan narsalarni, asosan somatizmlarni - quloqlar,yelkalar, yeng ko'zlarni belgilash uchun ishlatilgan. Tilning rivojlanishi bilan ikkilik tushunchasi yo'qolib, o'z o'rnini oddiy ko'plikka beradi. lekin uning izlari zamonaviy tilda saqlanib qolgan.Hozir ularning barchasi ko'plik shaklidir, lekin qadimgi rus tilida ular ikkilik shakllari edi va hali ham qo'sh songa xos bo'lgan burilish xususiyatlarini saqlab qoladi. Dastlab, ularning "ko'zlar, yenglar,yelka, quloqlar" kabi turlari ikkilik shakliga kiritilgan,lekin hozirgi rus tilida ular umumiy ko'plik shaklini tashkil qiladi.

Qadimgi rus tilidagi otlarning holatlar toifasi

Jins va son toifalari bilan bir qatorda, qadimgi rus tilining otlari holat toifasiga ham ega edi. Qadimgi rus tilining ish tizimida 7 ta holat(падеж) mavjud edi:

- 1.именительный
- 2.родительный
- 3.дательный
- 4.винительный
- 5.звательный
- 6.творительный
- 7.местный

Qadimgi rus tilidagi звательный падеж (holat)ning taqdiri qiziq, u faqat birlikda ishlatilgan va faqat erkak va ayol otlariga xos edi, chunki neytral jins hind-evropalik "jonsiz jins" ning qoldig'i bo'lgan va dastlab jonsiz narsalar belgilangan. Vaqt o'tishi bilan (XIV-XV asrlar) rus tilida звательный shakl именительный shakl bilan almashtirildi, buning sababi qadimgi rus tilida именительный va звательный holatlarning chalkashligi edi. Biroq, звательный holat butunlay yo'qolgan emas. Uning izlari ko'p yoki kamroq darajada zamonaviy rus tilida saqlanib qolgan, bu yerda звательный shakllar ko'pincha so'zlashuv yoki badiiy adabiyotda stilistik vosita sifatida ishlatiladi. Bunga misollar, ayniqsa, 19-asr adabiyotida uchraydi. Masalan; "Кать", "Ребят", "Дядь", "Тётъ", "Мам", "Пап", "Вась", "Никит" va boshqalar:

- tilning tarixiy taraqqiyot jarayonida jins, son va hol kategoriyalari o'zgarishi mumkin, chunki tilning o'zi dinamik holatda, doimiy rivojlanishda bo'ladi va shu tariqa til me'yorlari o'zgarish va taraqqiyotga mos ravishda yangilanadi.

- otlarning jins kategoriyasi diaxronik nuqtai nazardan o'zgarmasdir.

-XIV-XV asrlarga qadar rus tilida vokativ holat shakli amalda yo'qolgan.

Хулоса:

Xulosa qilib shuni aytishim, mumkinki, hozirgi va qadimgi rus tilida otlarning grammatik jihatini solishtiradigan bo'lsak, har birining o'ziga xos jihati, qulayligi va asosiyliги mavjud. Rus tilshunosligida ikkala zamoni o'rganish yangi yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Bunday vaziyat rus tilini hozirgi va qadimgi zamoni chog'ishtirib o'rganishni, o'ziga xos umumiylik asosida qiyosiy o'rganishda bu tilning umumiy va xususiy tomonlarini aniq tasavvur qilishda va ulardan nutqda to'g'ri foydalanish imkonini bildiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vinokur T. G. Qadimgi rus tili. - M.: Labirint, 2004. 112 b
2. Kuskov V.V. Qadimgi rus adabiyoti tarixi: universitetlar uchun darslik / V.V.Kuskov. - 11-nashr, rev. va qo'shimcha - Moskva: Yurayt nashriyoti, 2021. 311 b.

3.Zaliznyak A.A., Toropova E.V., Yanin V.L. 2010 yilda Novgorod va Staraya Russadagi qazishmalardan olingan qayin qobig'i hujjatlari // Tilshunoslik masalalari. 2011 yil, № 4. p. 3-19.

4.Vinogradov V.V. Rus tili (so'z haqida grammatik ta'lim) / Ed. G. A. Zolotov. - 4-nashr. - M .: Rus. tili., 2001. 720 b.H